

Кайым аганын карлагтагы тагдыры

Халкымыздын аяулы перзенті, абайтанушы ғалым, аудармашы, жазушы Кайым Мұхамедхановтың есімін есте сақтау аз. Кайым Мұхамедхановтың өмір жолы да қазақ халқы үшін атқарған еңбегі де тәуелсіз Қазақстанның елжанды ұландарын арлы, намысты етіп тәрбиелеуге көмектесетін бірден бір ұлгі, бірден бір жол. Егер біздің халқымыздың Кайымдай азаматтары болмаса, дәл бүгінгі тәуелсіздігіміздің баянды болмағы да екіталай еді. XX ғасыр — қазақ халқы үшін, бір жағынан шер мен мұнның да ғасыры болды. Елім, жерім дегендер қамалған, “Абай” дегендер Қарлағ түрмесіне түскен, бастылары атылған, тектілері тентіреген заман болды. Ұлы жазушыларымыз Мұхтар Әуезовтің де басынан бұлт арылмағандығын жақсы білеміз. Сондай ұлы тұлғаны қажет кезінде жанымен де, арымен де қорғай білген адамдар болған. Солардың бірі — Кайым Мұхамедханов.

Ол өз естелігінде:

“...Тергеушілер бір күні мені жеке бөлмеге қамап кетті. Ішінде еш нәрсе жоқ. Тек қана ортасында турник құрулы тұр. Бұл не, мені турник ойнасын деп қойған ба деп тандандым. Байқасам, бір уақтарда бөлме қатты жылынып, бірте-бірте ысып барады. Табаным күйіп барады. Саса бастадым. Не қыларымды білмей, жан қысылған сон, құрулы тұрған турникке асыла кеттім. Көп тұрға қолым шыдамай барады. Турниктен қолымды жіберейін десем, табаным ыстыққа тиіп күйетінін сезіп тұрмын. Жандақбасамен турникке асылып, қолым қарысып қалыпты. Бір кезде өздері келіп мені босатып алды. Тағы да есім кірген сон, “қол қойдың” астына алды. Көнбедім. Екі-үш күн өткен сон кешегі бөлмеге тағы апарып қамап қойды. Бірақ турник жоқ. Енді үй ысыса не лаж табамын деп ойланып тұрғанда, бөлменің суы бастағанын сездім. Бөлме суығы үдеп барады, тісім тісіме тимей қалтырап барамын. Өлместің қамын жасап, үйдің ішінде зыр жүгірдім. Токтасам қатып қаламын. Жүгіре-жүгіре, талып түссем керек. Ес-түссіз жатқанда тағы да өздері сүйреп алып шықты. Шамасы сырттан бақылап тұрса керек. Өрен дегенде есімді жиып, басымды көтергенде тағы да қағазды алдыма қойды... Танертен тағы да тергеу басталды. Тергеуші тұлкі бұлғаққа салды. Жылы сөйлеп: “Өз басыңды, бала-шағанды ойласаншы” деп, қамқорсың түсті. “Мына қағазға қол қой да, бізбен қолтасып үйіңе кетсеңші”, — деп қағазды нұсқады. Менің қоймайтынымды білгенде, белгі беретін түймесін басып қалып еді, енгезердей екі жігіт келді де, резина қапшықты басымнан аяғыма қарай кигізіп жіберді, мені құлатып, қапшықтың аузын байлап тастады. Үшеуі таяқпен жабыла ұрды. Есімнен тандым... Тағы тергеу, мақсаттары — қол қойғызу. “Мына қағазға қол қой, сенің бізге қарың жоқ, қолыңды қой да, үйіңе кете бер. Бізге қарың — Мұхтар Әуезов” дейді.

Кол коймаган Кайым Мұхамедхановты Қарлағқа 25 жылға қамауға алады. Азап та, тозақ та ұлтын сүйген ұлы жүректі тұншықтыруға шамасы келмейді. Жастайынан ұлтжанды қазақтың біртуар азаматтары: А.Байтұрсынұлы, Ө.Бөкейханов, Ж.Аймауытов, М.Әуезовтермен бірге халық тағдырын, ел азаттығын ойлаған, Абай дананың даналығымен, Шәкәрімнің ұлағатымен ой өсірген қазақтың арда ұлдары ансаған, армандаған ел тәуелсіздігін көзімен көрді. Тәуелсіздіктің бағасын шын түсінген екі жан болса, бірі Кайым атамыз еді. Жалғыз кісі болса, ол да Кайым Мұхамедханов еді.

Бір сөзбен айтқанда, Тәуелсіз Қазақстанның үлкен перзенті, батыр перзенті Кайым Мұхамедхановтың екінші нұрлы ғұмырын бүгінгі ұрпаққа түсіндіру, ұғындыру, үлгі ету — біздің парызымыз. Кайым Мұхамедхановтың музей үйін, оның атындағы қоғамдық көрде құруға Мемлекет мұрындық болса екен деген тілегіміз бар. “Кешегі күннен алыс жоқ, ертеңгі күннен жақын жоқ” деген бабаларымыздың сөзінің отірігі жоқ. Жыл артынан жыл қуып, күн артынан күн қуып, өмір өте береді. Келешек ұрпақ тарихын іздесе, қайдан табады? Тарихты ұрпаққа аманат ету, жеткізу де парыз емес пе?

Гүлмас Сайынкызы Интернеттен алынды www.turkystan.kz